

Joan Boadas
Lluís-Esteve Casellas
Anna Gironella

**DOCUMENTS DE GOVERN:
DELS ORÍGENS AL MUNICIPI
BORBÒNIC (SEGLE XVIII)**



Perspectives entorn la documentació

L'arxiu de la ciutat és inherent a la seva pròpia administració, a les seves característiques i limitacions i a la seva evolució al llarg del temps. Per tant, l'existència de la documentació del fons de l'Ajuntament constitueix una evidència del seu funcionament i desenvolupament des dels seus orígens. Tanmateix, la comprensió en una perspectiva històrica de l'evolució del govern de la ciutat a partir del pòsit documental que aquest mateix ha generat no sempre és senzilla. No ens referim als buits accidentals o fins i tot intencionats en la documentació conservada, sinó principalment a l'anàlisi de la funció d'aquests mateixos documents, per a què servien i per a qui.

Les aproximacions tradicionals a l'anàlisi dels fons municipals, especialment dels més antics, s'ha vist condicionada per diversos factors. Primerament, el de la fascinació pels mateixos documents, la qual cosa va comportar la selecció per al seu estudi en funció de la seva estètica o sumptuositat, o per la informació que puntualment podien contenir. No cal dir que això suposava deixar de banda bona part de la documentació *menys interessant*, generalment aplegada en lligalls. Aquesta mena d'intervencions han donat lloc sovint a relacions inacabables d'agrupacions documentals (o sèries en el millor dels casos) que no permetien ni una valoració global del fons ni com ni per què s'havia format.

Més recentment, des de la darrereria del segle passat, les intervencions ja plenament arxivístiques han abordat

l'estudi de la documentació des de la perspectiva de les competències municipals, perspectiva que permet unes primeres aproximacions transversals a la documentació produïda al llarg dels segles i, alhora, també una primera comparativa entre diferents institucions municipals. No obstant això, la classificació que se'n deriva, amb independència del sistema utilitzat, parteix més d'àmbits de competència que no de les funcions que l'Administració exerceix sobre aquests. Això dificulta la comprensió real dels canvis produïts en la institució i emmascara les funcions inicials del govern municipal i com han anat evolucionant al llarg del temps. És a dir, partir dels àmbits de competència d'un ajuntament del segle XX o XXI suposa una perspectiva del tot esbiaixada per analitzar correctament la documentació produïda en època medieval o moderna, quan conceptes com la protecció del medi ambient o la planificació urbanística o no existien, o s'entien de manera ben diferent. Conscients d'aquestes limitacions, no han faltat tampoc propostes que defensaven tractaments diferenciats segons la cronologia de la documentació. Tot i així, aquestes mateixes propostes difícilment escapaven de les dificultats fins ara plantejades.

A partir d'aquestes consideracions, l'Arxiu Municipal de Girona va iniciar ja fa uns quants anys una proposta de sistematització de la documentació municipal que, si bé parteix de l'anàlisi detallada de la documentació actual, té una clara voluntat de connectar amb l'evolució de la institució municipal al llarg del temps. D'altra banda, aquesta línia de treball també té per objectiu poder oferir a la ciutadania una visió simplificada del que fa un ajuntament, tant

actualment com al segle XIV, i això només és possible a partir de l'anàlisi de les funcions que realitza. Aquest és el plantejament sota el qual descriurem la creació i l'acumulació de la documentació administrativa de l'Ajuntament fins al segle XVIII, tot i que actualment ja tingui la consideració de documentació històrica.

En aquesta línia hem definit vuit grans àmbits de competència, tres dels quals són inherents a qualsevol organització (direcció, administració i recursos econòmics) i que en l'àmbit municipal identifiquem com a bàsiques:

- Organització política i competències.
- Administració general.
- Gestió econòmica.

Els altres cinc àmbits són específics d'un ajuntament, és a dir, allò que el fa diferent d'un altre tipus d'organització:

- Ordenació i gestió del territori.
- Prestació de serveis comunitaris.
- Prestació de serveis a les persones.
- Desenvolupament econòmic i social del territori.
- Serveis a altres institucions o cooperació amb altres administracions.

Aquesta perspectiva ens permet observar fàcilment com els tres àmbits de competència bàsics (direcció, administració i recursos econòmics) tenen el seu reflex en la documentació ja des dels inicis de la Universitat de Girona, denominació original de l'actual Ajuntament. És més, també podem observar com en els orígens, la documen-

tació municipal fou generada principalment pels òrgans de govern i l'administració econòmica de la institució. En canvi, la derivada de l'administració general i l'organització es desenvolupà progressivament i en paral·lel a la consolidació de la institució, en ple segle XV, circumstància que ens permet avaluar com era el funcionament de la institució en els seus inicis.

Entre els àmbits de competència específics d'una administració municipal la més significativa des dels seus inicis és la referida a l'ordenació i gestió del territori, principalment sobre l'edificació i l'ús del sòl. Dins d'aquest àmbit s'inclou la gestió d'equipaments i d'infraestructures públiques, i també, el control de les activitats econòmiques. Aquesta funció de supervisió i control de l'activitat econòmica estigué estretament lligada a la figura del mostassaf, malgrat que aquest càrrec tradicionalment s'ha vinculat gairebé sempre a la gestió dels mercats. A partir del segle XVIII, aquest àmbit també inclourà les funcions derivades dels registres de població.

Amb un primer cop d'ull és fàcil adonar-se com la resta de funcions s'anaren desenvolupant molt lentament, especialment les funcions centrades en la prestació de serveis, ja fossin comunitaris, adreçats a la ciutadania en general, o destinats a satisfer necessitats concretes de les persones. En aquest darrer cas, fou així malgrat la important funció de beneficència dels hospitals vinculats a la Universitat, tot i que també cal tenir present la finalitat de control social que allora exercien. De fet, per al desenvolupament de serveis tal com els entenem actualment caldrà esperar fins al segle XX, mentre que els iniciats al llarg del segle XVIII,

i també del XIX, (entorn de la salubritat, per exemple), tingueren una clara finalitat preventiva més que un caràcter bàsic o de prestació directa.

Quant a l'evolució cronològica de la institució per a l'època tractada, cal assenyalar a grans trets tres etapes, malgrat que en la contextualització de la documentació que es presenta es tractin de manera conjunta. Primerament, la dels orígens a la consolidació de l'Administració municipal, que situariem des del privilegi d'en Prohensal, de 1284, que institueix les bases de la Universitat de Girona, fins a la instauració del procediment de la insaculació per a l'elecció dels representants municipals, el 1457. En aquesta etapa, es consolidarien les formes de govern, les bases per a l'obtenció de recursos econòmics per a la institució i, també, de la regulació de les activitats econòmiques desenvolupades a la ciutat.

La segona etapa es pot delimitar a partir del 1458, el primer any d'aplicació de la insaculació, que posaria fi a la conflictivitat entorn de la representació de les mans de la ciutat, i fins a la promulgació del Decret de Nova Planta. Aquest període suposà una certa continuïtat en les formes i les bases de govern, però cal remarcar el seu desenvolupament en tots els àmbits en relació amb l'etapa anterior.

Finalment, el període que arrenca de la implantació de la monarquia borbònica arran de la fi de la Guerra de Successió fins a l'inici de la Guerra del Francès. En aquest sentit, l'aplicació del Decret de Nova Planta i, després, de la Reial cèdula sobre organització del govern municipal, el 1716 i 1718 respectivament, provocà canvis radicals en la institució, des del canvi de denominació com a Ajun-

tament de Girona, fins als seus càrrecs i règim de funcionament. No obstant això, els àmbits de competència i les funcions realitzades es poden considerar que es mantenen força estables, malgrat que el seu pòsit documental canvià o reflectí, ja sigui per característiques o per volum, els canvis produïts en la institució.

L'organització política i les competències municipals

L'origen de l'administració municipal de Girona com a entitat pròpia i amb autonomia de govern, ni que sigui limitada, se situa al 25 de gener de 1284, arran del privilegi anomenat d'en Prohensal. Anteriorment, la ciutat estava sota el control directe del veguer i del batlle, representants del poder reial, tot i que és probable que existís un consell municipal de caràcter consultiu similar al Consell de Cent de Barcelona.

Aquest privilegi, atorgat per Pere II, s'emmarcà en el llarg procés de consolidació del poder reial enfront de la noblesa a partir del recolzament ofert pel patriciat urbà. Aquest nou grup social aconseguí influir en el poder reial mitjançant la participació, primer, en les Assemblees de Pau i Treva de Barcelona, el 1198, i posteriorment, a les Corts catalanes. A canvi, la monarquia obtenia una nova font d'ingressos per a finançar les seves campanyes de conquesta contra els sarraïns i la seva expansió per la Mediterrània. Aquesta situació fou la que permeté que des de

final del segle XII i, sobretot, al llarg del segle XIII el rei concedís progressius enfranquiments als seus súbdits residents a ciutats i viles i, també, drets per a la defensa dels seus interessos. Aquest fou també el cas de la ciutat de Girona. Tanmateix, no fou fins al 1284 que la ciutat aconseguí el dret a constituir un govern municipal, per tant, en plena política expansionista per la Mediterrània i en el marc de la croada contra Aragó, iniciada per la Guerra de Sicília i, un cop més, amb les arques reials força buides.

En vint-i-un articles el privilegi de 1284 autoritzava la ciutat a l'elecció de sis prohoms, dos per a cada mà o estament (anomenats jurats a partir de principi del segle XIV), la possibilitat d'establir talles i designar qui en fes la recapta, la regulació jurídica segons els Usatges de Barcelona, la creació d'una fira d'onze dies per Sant Martí i la protecció de la comunitat jueva a canvi del compromís de sufragar la meitat de les despeses derivades de les obres de defensa de la ciutat.

La documentació dels primers anys del govern municipal és pràcticament inexistent, excepte alguns privilegis atorgats a la ciutat que, posteriorment, serien també transcrits al primer dels *llibres de privilegis de la ciutat*, concretament al *Llibre Verd*. Probablement, aquest fet sigui un indicatiu més del funcionament poc estructurat del govern dels sis prohoms de la ciutat durant els primers anys d'autonomia municipal. De fet, a banda dels problemes derivats de la seva elecció, sempre conflictiva, la incipient Universitat estava mancada d'estructura organitzativa i, segurament, es continuava recolzant en l'estructura administrativa dels representants del rei a la ciutat.

En aquest sentit, és significativa la disputa de 1312 sobre la fixació de preus de les escriptures públiques i dels salaris dels notaris i escrivans de la ciutat, en la qual el notari de la cort reial es manifestà en desacord davant del rei per la decisió presa per part dels jurats. El rei hagué d'intervenir i finalment les parts arribaren a un acord. Tot i així, no és d'estranyar que a partir de 1320 els jurats acudissin al notari Guillem Desquers perquè exercís com a notari de la ciutat. Aquesta decisió tingué una repercussió immediata en l'organització de la documentació municipal, atès que es començaren a transcriure les primeres minuts de les sessions del Consell de la Ciutat, relligades segurament al segle *xvi* conjuntament amb cartes de franqueses i correspondència dels jurats, que constituïren el que actualment denominem com a *Llibre del notari de la ciutat*.

És en certa manera lògic, doncs, que la primera documentació produïda, o si més no conservada, tingui a veure amb la gestió dels òrgans de govern d'una banda i, de l'altra, amb l'obtenció dels privilegis que dotaven de competències la institució. Progressivament, i molt clarament a partir de 1345, es constituïren els *Manuale d'acords del Consell*, amb les corresponents deliberacions i decisions preses, al mateix temps que també es començaran a emetre i recopilar les ordres dels jurats que donaren lloc als *Llibres d'ordinacions dels jurats*, compilats segons la matèria tractada, com fou el cas de les referides al Sagramental (1314) o al manteniment de l'ordre públic (1394).

Paral·lelament, als mateixos anys i de la mà del notari de la ciutat Ramon Bruguera, s'inicià la transcripció i

compilació dels privilegis que acabaria conformant el *Llibre Verd* i, més endavant, el *Llibre Vermell* al segle *xv*. Per a la ciutat, l'obtenció de privilegis i la seva gestió era d'una importància de primer ordre, atès que eren els instruments sobre els quals els jurats i el Consell podien regular i aplicar el poder que els concedia el rei. Per tant, els llibres de privilegis o els mateixos documents de concessió, ja fossin en pergami o en format de lletra reial, en paper, foren documents essencials a preservar per al govern de la ciutat, des dels seus inicis, o inclús abans, fins a principis de segle *xviii*, en què foren abolits. D'igual manera, adquirí especial rellevància la negociació per a la seva obtenció a partir de les peticions dels jurats adreçades al rei, generalment a les corts. La seva concessió o no depenia de la contraprestació pactada a canvi a favor de la corona, normalment d'un preu en diner. Aquestes negociacions es recollien en els memorials que acabaren constituint la sèrie de *Capítols de corts*.

Tot i així, algunes concessions no obtingueren altra contrapartida, si més no directa, que el prestigi per a la ciutat. En són clars exemples la institució del Ducat de Girona el 1351, el Delfinat el 1387 i, finalment, el Principat de Girona el 19 de febrer de 1416, que fou vigent fins a la seva abolicció amb el Decret de Nova Planta borbònica.

També dins del marc de l'organització política d'aquests anys fou especialment important l'elecció dels càrrecs municipals, normalment força conflictiva fins a la instauració de la insaculació. Un exemple n'és el fet que el 1339 el rei ordenés al veguer i al batlle que no deixessin sortir els prohoms encarregats de la seva elecció del convent de

Sant Francesc, on es reunia habitualment el Consell de la Ciutat, fins que no haguessin pres la decisió definitiva sobre l'elecció dels jurats. Cal tenir en compte que cada mà o estament havia de triar dos electors; per tant, sis electors havien de posar-se d'acord sobre quins serien els sis jurats, amb un mandat anual. A més, també escollien la resta de càrrecs municipals.

En un intent de simplificació, el 1345 el nombre de consellers s'establí en 80 i, a la vegada, passaven a ser escollits pels jurats sortints, que al seu torn triaven directament els jurats, amb la qual cosa el problema de representativitat estava servit, sobretot per als membres de la mà menor, els menestrals. Després de diversos intents de reforma, finalment el 1457 s'instituí l'elecció mitjançant l'atzar pel mètode d'insacular tots els possibles candidats. D'aquest procés derivaren els *llibres d'insaculats*, amb el nom de totes les persones elegibles i les que finalment foren elegides, des de 1458 fins a la seva abolicció pel Decret de Nova Planta.

A més dels jurats, el sistema de la insaculació també s'utilitzava per a escollir els altres càrrecs municipals, com el mostassaf, el clavari, els oïdors de comptes, els sobreposats d'obres, els missatgers, els ambaixadors, etc. La insaculació permeté, si més no, una certa estabilitat en la forma d'accés al poder municipal que es mantingué fins a la seva derogació el 1716. Es pot dir, que fins al 1716 els únics canvis significatius foren la reducció determinada pel Consell de la Ciutat el 1576 de sis a quatre jurats i la incorporació de l'estament noble i militar dins del conjunt de ciutadans insaculats. Aquesta incorporació fou apro-

vada pel mateix Consell de la Ciutat, no sense polèmica, el 4 d'abril de 1601, i ratificada pel rei el dia 29 del mateix mes, i d'aplicació a partir de l'any següent, el 1602, tal com consta al primer llibre d'insaculats. També durant aquests anys sorgiria la figura del jurat en cap

Pocs després, el 1652, s'introduiria un altre canvi: el Consell de la Ciutat es reduïa de 80 a 60 consellers, i posteriorment encara fins a 45. El Consell quedava format per sis nobles, divuit ciutadans honrats, divuit mercaders i divuit menestrals. Tanmateix, els canvis amb més transcendència documental són els originats arran del desenvolupament de les funcions del govern. Així per exemple, es constituïren comissions de jurats o *adjuncions*, o *consells menors* sobre temes diversos, com el morbo, per les pestes que patí la ciutat durant els segles xvi i, sobretot, el xvii, la guerra, les *botigues* o gestió de monopolis, taula de canvis, etc. D'aquestes es conserven els corresponents llibres de matrícules, anomenats *Llibres de les adjuncions*, amb la relació dels membres de les comissions, mentre que les actes foren transcrites als Manuals d'acords del Consell.

També relacionades amb el govern aparegueren sèries documentals que tractaven aspectes concrets dels jurats. Aquest seria el cas dels *llibres de testaments dels jurats*, en els quals els jurats a la fi del seu mandat feien balanç de la feina feta i, també, deixaven constància d'allò que quedava per fer. La continuïtat de la sèrie abraça des de 1577, any del primer volum conservat, fins a 1709. Una altra seria la sèrie dels *llibres del ceremonial de jurats o llibres del nou redrés* (1596 i 1708), sobre el protocol a seguir per part dels jurats en actes públics de representa-

ció de la ciutat, motiu pel qual cadascun dels jurats en tenia una còpia.

Paral·lelament a aquestes noves sèries, les ja existents continuaren al llarg dels segles XVI i XVII, tot i que amb sort diferent. Així, mentre que els manuals d'acords esdevien més complets i voluminosos, amb incorporacions de més documents, copiats i cosits, els privilegis a transcriure, ara ja en els llibres Vermell i Groc, foren cada vegada menys freqüents. El mateix podem dir dels capítols de corts, especialment habituals durant els segles XIV i XV, i més excepcionals als XVI i XVII, atesa la nova font d'ingressos que suposava per a la monarquia l'arribada de productes d'Amèrica.

No obstant això, el trencament definitiu fou la promulgació del Decret de Nova Planta, el 1716, i la Reial cèdula sobre l'organització municipal, de 1718. La Universitat passà a ser l'Ajuntament de Girona, i se suprimiren el Consell de la Ciutat, el càrrec de jurat i la insaculació com a sistema d'elecció. En el seu lloc, el rei nomenava vuit regidors amb caràcter vitalici i un corregidor amb caràcter també de cap polític i militar, per sota del qual hi havia un tinent del rei o del corregidor, també anomenat alcalde major. L'alcalde major actuava com a màxima autoritat municipal en absència del corregidor.

Aquesta estructura de govern només es veié alterada arran de les reformes motivades pel motí d'Esquilache, que provocà la promulgació d'alguns canvis reformistes. Així, el 30 de juliol de 1766 es crearen les figures del síndic personer i dels diputats del Comú, quatre en el cas de Girona, escollits entre els diferents barris de la ciutat. La

funció del síndic personer era la de fiscalitzar l'actuació dels regidors, mentre que els diputats del Comú intervenien en àmbits com els abastaments, els mercats i els arrendaments municipals, sectors clau per a la subsistència de la població i per a l'equilibri econòmic. Amb anterioritat, el 1760, també s'havia creat el càrrec de síndic procurador general amb la pretesa intenció d'erigir-se en el defensor de l'Ajuntament i dels seus interessos. Posteriorment, encara hi hauria un altre canvi, el 1771, que seria la reducció del nombre de regidors de vuit a sis.

Els canvis originats a partir de 1766 tenen el seu reflex en la documentació agrupada sota l'epígraf *Elecció de càrrecs*. Llevat d'aquells càrrecs nomenats directament pel rei o els seus delegats, la resta es feia a través de juntes de vocals d'electors (propostes, nomenaments, convocatòries). A l'Arxiu Municipal s'ha conservat el llibre d'actes de la junta per a l'elecció dels diputats del Comú i el síndic personer, 1766-1784.

A nivell documental, l'ajuntament borbònic mantingué els manuals d'acords, si bé a partir d'ara seran sempre en castellà. També tingueren continuïtat en aquest àmbit de govern els bans i edictes impresos. En canvi, suposà la interrupció i supressió dels llibres de privilegis, dels capítols de corts, dels llibres d'insaculats, dels llibres de testaments i dels de cerimonial dels jurats. Apareix també nova documentació relacionada amb juntes específiques, entre les quals cal remarcar la Junta de Reials Obres (1737-1766), dedicada sobretot a la obres de defensa militar de la ciutat, i la Junta de Propis i Arbitris, amb finalitat fiscal i de la qual es conserven les corresponents actes de 1767 a 1808.

L'organització i la gestió administrativa

Pel que fa a l'administració general, l'estructura administrativa es consolidà entre 1360 i 1460. Tanmateix, el pòsit documental d'aquest àmbit de competència no es concreta en una documentació específica, com podria ser el cas del municipi contemporani. Els canvis organitzatius de la Universitat es visualitzen sobretot en les decisions sobre el seu funcionament i la gestió de càrrecs i personal municipal que consten en els documents de govern de la ciutat, que són per excel·lència els manuals d'acords del Consell.

Des d'un punt de vista més formal, també podem fer-nos una idea de l'organització i el funcionament de la institució a partir de l'anàlisi de la documentació: en quins àmbits de competència predomina la documentació i durant quins períodes, com evoluciona la producció documental de la Universitat o quins criteris de gestió s'hi aplicaren. Així, i a tall d'exemple, podem observar com es passà d'uns quaderns independents d'esborranys d'actes, correspondència, cartes de franquesa i altres documents en l'origen de la institució, a la seva enquadrada conjunta uns segles més tard (quan probablement la persona encarregada de fer-ho ja no era capaç de llegir-los), que donà com a resultat un volum miscel·lani el qual denominem llibre del notari de la ciutat, atès que n'era el responsable. Aquest llibre, datat entre 1323 i 1329, es pot considerar el primer registre de documents de la incipient escrivania municipal. Aquesta dispersió documental és característica d'una administració municipal i de la seva

cancelleria o escrivania, en procés de formació. Cal tenir en compte que tot just el 1284 la ciutat havia rebut el privilegi de tenir govern municipal, i el convent de Sant Francesc feia les funcions de Casa de la Ciutat. En les seves sales, o quan feia bon temps en els claustres, s'hi celebraven les reunions del Consell General i, també, hi havia l'Arxiu *—armari—* de la Ciutat. Aquests lligams entre el govern de la ciutat i el convent de fraïmenors es poden explicar, en part, pel fet que un dels primers notaris de la ciutat, Guillem Desquer, era una persona estretament vinculada a l'orde franciscà, tal com ha posat en evidència l'estudi realitzat per Eduard Sierra sobre els registres de correspondència municipal.¹

També observem com progressivament la documentació produïda ja no es materialitza únicament en volums relligats, sinó que apareix documentació solta complementària, fruit d'una organització més complexa que anà creant noves estructures administratives com la Taula de Canvi i Comuns Dipòsits o el Banc de la Ciutat.

En aquest sentit, la mateixa compilació i transcripció de documents considerats d'interès per a la ciutat en els anomenats llibres de privilegis són indicis clars de la voluntat de desenvolupar una administració eficaç. En la mateixa línia, podríem incloure les primeres referències a inventaris de documents de l'Arxiu de la Ciutat, datats el 1459, entre altres de més tardans, donats a conèixer per l'arxiver Lluís Batlle i Prats.

¹ SIERRA, Eduard. *Correspondència dels jurats de Girona, 1323-1336* (treball en curs. Títol provisional).

Aquests canvis també s'aprecien en l'escassa documentació específica d'aquest àmbit competencial, que pràcticament es redueix en aquestes èpoques als registres de correspondència i a la correspondència rebuda. Aquesta correspondència s'anà gestionant de forma més acurada fins a la seva organització per remitents i de manera enquadernada al segle XVIII.

Els remitents de la correspondència rebuda conservada són múltiples: reis i virreis, oficials reials, autoritats religioses, síndics de la ciutat, particulars, universitats d'altres pobles i un llarg etcètera. Algunes de les cartes rebudes en època medieval i moderna es cosiren en els manuals d'acords o altres llibres i d'altres es conserven soltes, agrupades per corresponents.

Un dels grups més destacats és el constituït per les *Lletres reials*, és a dir, les cartes enviades pels monarques, els lloctinents reials o altres delegats del govern reial, com per exemple jutges. Són quasi dos mil cartes datades entre 1293 i 1713, que contenen comunicats, manaments, advertiments, etc.

La correspondència rebuda entre els segles XIV i XVII per part d'altres autoritats o institucions municipals, dels diputats del General, de governadors, de síndics de la ciutat, etc., s'agrupà originalment en *Correspondència amb diversos pobles*, *Correspondència amb Barcelona* i *Correspondència amb Madrid*. A partir del segle XVIII les cartes rebudes es cosiren en uns llibres segons el seu remitent: el governador, Intendència, la Reial Audiència, el capità general i el bisbe i Capítol, i se'n feren els corresponents índexs.

És d'especial interès la identificació, a través de la correspondència, de col·laboracions interadministratives entre els jurats de Girona i els de Barcelona que intercanviaven experiències en relació amb matèries concretes. En són un exemple, les cartes dels jurats de Barcelona en relació amb l'exempció del pagament de passatge per part dels carnissers en base a l'experiència de Girona i a la inversa, l'assessorament dels de Barcelona sobre com portaven a terme les talles municipals, ambdues transcrites al *Llibre Verd* i amb data 17 d'abril i 25 de setembre de 1325 respectivament.

També com a documentació específica tenim constància, pràcticament des dels orígens de la institució, dels primers plets en els quals la ciutat va prendre part o bé va actuar de mitjancera, en base al manament que el rei féu al veguer, al batlle i al jutge de Girona per a què els jurats fossin citats en tots els processos de la vegueria. Aquesta major intervenció del govern de la ciutat en diversos àmbits s'anà estenent de manera més o menys constant, principalment en dues línies: la primera, en l'obtenció de recursos econòmics i la segona, en la intervenció sobre el territori i les activitats que s'hi realitzaven. Cal remarcar que aquesta acció litigiosa es mantingué al llarg de tot el període estudiat.

Finalment, i com a documentació també específica, però en aquest cas de l'Ajuntament borbònic, cal esmentar el registre de títols de noblesa, iniciat el 1781, amb la finalitat de donar suport institucional a aquelles persones que pretenguessin postular-se per a un ascens a un estament social de rang superior.

La gestió econòmica

L'administració econòmica de la Universitat de Girona també esdevingué més complexa amb el pas dels segles. El privilegi d'en Prohensal, de 1284, autoritzava la ciutat a imposar talles i a designar qui les col·lectava. La talla era una imposició directa sobre cada foc o llar d'un territori segons la seva estimació de riquesa i recaptades per a finalitats concretes d'interès públic. La seva gestió va donar lloc a les sèries documentals corresponents a les *Talles*, i les *Estimes*, la base sobre la qual es calculaven els imports a recaptar. Les talles foren les principals fonts d'ingressos del govern de la ciutat fins al 1334, quan encara les despeses municipals eren poc importants. Tot i així, la imposició de talles fou força excepcional fins al 1370, any en què es convertí un impost habitual. No obstant això, també podien aplicar-se exempcions, com per exemple per a la instal·lació de determinades activitats econòmiques al barri del Mercadal a final del segle XIV.

La talla va néixer, doncs, com un impost directe de tipus esporàdic, que era recaptat per la Universitat segons les exigències financeres de la monarquia. La major freqüència de les talles anà acompanyada d'un increment de la pressió econòmica de la reialesa, fins que es va fer necessari recórrer a nous recursos fiscals, paral·lelament al grau d'exigència d'una major organització administrativa municipal. A partir del segon quart del segle XIV, el govern municipal començà a recaptar imposicions. Com les talles, calia també llicència reial per a ser recaptades, però a di-

ferència d'aquestes les imposicions eren uns impostos indirectes que gravaven el consum, la producció o el comerç de determinats productes. El rastre documental d'aquestes imposicions se segueix, per exemple, en els llibres del clavari i, sobretot, en els llibres de recaptació de la imposició del vi, de la farina i de la carn, que daten des del segle XV fins, en algun cas, entrat el segle XIX. De fet, la creixent complexitat d'aquestes imposicions va fer necessari el nomenament d'un segon clavari o clavari de les imposicions, que apareix en la documentació a partir del segle XVII.

El tercer pilar dels recursos municipals el constituïen els censals i els violaris. A partir de mitjan segle XV els recursos fiscals esdevingueren insuficients per a fer front a les exigències de la monarquia i de l'administració municipal. Per això, la ciutat va recórrer a l'emissió de deute públic per tal d'obtenir líquid per a pagar el que se li requeria. En donen compte els *llibres de censals i violaris*, on es registraven les obligacions concretes i, també, els llibres d'èpoques o registres de rebuts de pagament de pensions per crèdit. De fet, amb els anys, la recaptació de les imposicions es destinà al pagament de les pensions dels censals, el tipus de crèdit més habitual en les universitats medievals.

Fou doncs en aquest període, entre 1360 i 1460, que es creà la figura del clavari com a responsable de les finances municipals i de les *claus* del cofre dels cabals. Del càrrec de clavari emanaren els *comptes de clavaria* que, al seu torn, eren fiscalitzats per un altre càrrec, els oïdors de comptes, semblantment a la figura del mestre racional de la Cancelleria Reial. Els oïdors de comptes eren escollits

juntament amb la resta de càrrecs municipals per insaculació, en nombre de tres, un en representació de cada mà.

Habitualment, la recaptació de les imposicions era arrendada mitjançant subhasta pública, de la mateixa manera que ho era l'explotació de drets econòmics que el municipi exercia en règim de monopoli. La Universitat inicià l'explotació d'aquests drets patrimonials a partir de principi del segle xv, com per exemple la botiga del forment, la taula del vi i taula de la carn, també gràcies a privilegis reials. Així doncs, arran de l'administració del patrimoni municipal s'anaren constituint les sèries documentals corresponents a l'*Administració de drets i monopolis*, amb documentació referida als arrendaments, les subhastes i els plecs de condicions per a la seva concessió, d'ençà del 1372. També, inclou l'administració de les taules municipals, que aplega, entre altres els llibres de la botiga del forment, els llibres del tall de les carns o els llibres d'administració de la taula del glaç.

L'administració de taules i botigues tradicionalment ha estat tractada des de la perspectiva de la fiscalitat o de la *gestió* dels abastaments. Cal assenyalar doncs que el fet de situar-les dins l'explotació *natural* del patrimoni senyorial (en aquest cas municipal) d'Antic Règim, és una forma diferent d'aproximar-nos a la documentació econòmica generada pel municipi. Això permet entendre millor, per exemple, que el 1602 els jurats decidissin municipalitzar el bordell existent prop del convent del Carme, aprofitant les pressions del bisbe per allunyar-lo del convent. La Universitat de Girona adquirí per 200 lliures el dret a parlar bordell a mossèn Bartomeu Oliva, prevere i beneficiat

de la Seu. L'explotació municipal del bordell s'allargà fins al 1611, en què es construí el convent de Sant Francesc de Paula, atès que els jurats es limitaren únicament a traslladar la seva ubicació a l'altre costat de riba de l'Onyar.

Al llarg del segle xvi i principi del xvii també es municipalitzaren carnisseries, peixateries, l'explotació de glaç i, sobretot, els molins. En relació amb els molins, és d'especial interès, un memorial sobre les concessions relatives a la gestió i ús dels molins i l'aigua del monar reial entre 1341 i 1459, compilat per l'arxiver reial Pere Miquel Carbonell. Posteriorment, ja al segle xvi és significativa la documentació generada per la seva concessió i explotació, com per exemple els arrendaments dels molins, els comptes de les moltures de blat, etc. Aquestes operacions requerien disposar de diners, i per aquest motiu al 1599 els jurats aconseguiren del rei la concessió del dret a encunyar moneda, 241.000 lliures. Aquesta fou la primera vegada que s'encunyà moneda a Girona, atès que les concessions anteriors (excepcionals per motiu de guerra) s'encunyaren a Barcelona malgrat que portessin el segell de Girona. D'aquestes encunyacions s'han conservat els llibres de la fàbrica de moneda, corresponents als segles xvi i xvii.

Aquest recurs de finançament es continuà efectuant puntualment, tot i que amb resultats diversos. L'encunyació de moneda suposava disposar d'efectiu i beneficis a curt termini, però també una major inflació i un major risc de crisi financera per al municipi perquè la moneda es rebutjava sovint. Aquest fou el cas de l'emissió de 133.000 lliures entre 1641 i 1645, el 90% de les quals varen haver de ser recollides i venudes a pes d'aram a Barcelona el 1645. A

partir d'aquest moment l'encunyació serà molt més excepcional, com per exemple durant els setges a la ciutat de la segona meitat de segle XVII, i ja sempre en argent.

El pas a l'Ajuntament borbònic també suposà canvis en aquest àmbit. Així, de la mateixa manera que el secretari substituï definitivament el notari de la ciutat, el tresorer de propis i arbitris substituï el clavari, i els comptes del clavari esdevingueren els *comptes de propis i arbitris*, a partir de 1745. Els canvis, però, també afectaren la gestió econòmica. Així, per exemple, l'obligació al 1738 d'arrendar tots els molins fariners i els drets de portes, els principals ingressos municipals en aquells moments, suposà l'inici d'una davallada important dels ingressos, agreujada amb la supressió definitiva del dret de portes el 1767.

L'ordenació i gestió del territori

L'àmbit d'aplicació de les prerrogatives concedides a la ciutat se circumscrivien a un territori concret i a la població que hi vivia. Això no obstant, durant els primers anys de funcionament de l'administració municipal, aquesta no estava en disposició d'elaborar registres administratius de població més enllà de la seva finalitat recaptatòria en forma de talles. Tot i així, l'organització municipal sí emetia cartes de franquesa als seus ciutadans en base als privilegis concedits, alguns d'ells fins i tot d'abans de 1284. Aquesta funció es veié reforçada a partir de 1293 quan el rei va permetre ser ciutadà de Girona a totes les persones que acre-

ditessin la seva residència a la ciutat durant més d'un any, la qual cosa els donava dret a beneficiar-se dels enfranquiments atorgats a la ciutat. En són testimoni els llibres de cartes de franquesa atorgades pels jurats de la ciutat a aquelles persones que volien esdevenir ciutadans de Girona, datats entre 1323 i 1426.

Sens dubte, però, el principal interès del govern municipal era la intervenció sobre l'ús del sòl sota jurisdicció de la ciutat. Per això es crearen per concessió reial dues figures clau: els sobreposats d'obres públiques, el 1315, i el mostassaf, el 1351. Pel que respecta al mostassaf, aquest era escollit inicialment per l'infant o pel mateix rei per un any, però a partir del segle XV aquesta designació ja era competència del Consell de la Ciutat. La seva funció donà lloc al llibre que porta el seu nom, *Llibre del mostassaf de la ciutat de Girona*, i a tot un seguit de documentació (quaderns de crides, control de pesos, mides i mesures, plets, etc.) vinculada a l'aplicació de les ordinacions dels jurats en matèria de control de les activitats econòmiques desenvolupades a la ciutat, la legalitat dels pesos i mesures, la qualitat i mode d'elaboració dels productes, el lloc i les condicions on es podien realitzar. Alhora, també tenia capacitat per a jutjar els infractors i, si fos el cas, penyorar-los, potestat que més endavant exercí en estreta col·laboració amb els gremis professionals. El càrrec de mostassaf es mantingué fins al Decret de Nova Planta, el 1716, any en què fou suprimit. No obstant això, igual que altres administracions municipals, l'Ajuntament de Girona el continuà nomenant uns quants anys més fins a la seva supressió definitiva a mitjan segle XVIII.

Els sobreposats d'obres públiques eren tres, un per a cada mà, i s'escollien conjuntament amb els jurats municipals. Tenien per funció supervisar totes les obres d'utilitat i d'interès per a la ciutat, administrar on es podia construir i de quina manera, protegir els espais d'ús comú i, també, contribuir a l'embelliment de la ciutat. Un exemple d'intervenció urbanística el tenim en el permís de construcció atorgat el 23 d'abril de 1321 transcrit al *Llibre Verd* i que, probablement, constitueix el primer permís d'obres documentat de la ciutat. Cal tenir present que en ocasions la ciutat havia obtingut la facultat de dictar ordinacions sobre temes del seu interès, com per exemple sobre els molins (1331), malgrat que la seva titularitat continués en mans reials. En altres casos, els jurats obtingueren concessions d'administració directa, com per exemple de l'Areny de l'Onyar, per a la realització de fires, mercats, activitats de menestrals, o simplement com a zona de passeig dels ciutadans (1345). O també, la concessió dels aiguadeixos del Ter per a la seva explotació directa, en aquest cas per a sufragar les despeses de construcció i reparació de ponts.

La construcció d'infraestructures d'interès general com les fortificacions de la ciutat, les obres de defensa dels rius, la construcció i reparació de ponts i de molins, etc., era un altre aspecte clau i, sobretot, el seu finançament. Aquestes obres eren prerrogativa reial, el monarca manava construir-les, però la ciutat n'havia de sufragar els costos segons li convingués, normalment amb talles i concessions temporals obtingudes del rei, com per exemple el dret de pontatge per a la construcció del pont de Pedret (1424) o per a la reparació del pont Major (1424).

Les primeres referències documentals sobre infraestructures públiques són els llibres de registre de les contribucions per a la construcció de la muralla de la vila nova, arran de la concessió feta per Pere III el Cerimoniós el 1368. Vinculats a aquesta obra també s'han conservat alguns registres de despeses derivades de la seva construcció. També en relació amb la defensa de la ciutat cal fer esment, per la seva importància, de la documentació derivada de la reparació, construcció i reforma de la muralla i de les casernes de Figuerola, Torre Gironella, Sant Francesc de Paula, Portal de la Barca i Sant Pere a final del segle XVII, motivades tant per la guerra amb França com, de manera definitiva, per la incidència dels aiguats de 1678. Arran d'aquesta reconstrucció s'ha conservat la documentació generada entorn de la subhasta de les obres, alguns registres comptables, un copiador de cartes dels jurats a la reina, un plet derivat de les obres entre la Universitat i el convent dels Carmelites Calçats (1659-1689) o un acord amb el de Sant Agustí.

En aquest sentit, la documentació derivada de les obres de defensa dels efectes dels rius també és rellevant, i molt especialment el seu finançament, com evidencia el plet que enfrontà els jurats amb el Capítol de la catedral i la Cúria eclesiàstica el 1430, sobre si els clergues havien o no de col·laborar econòmicament en aquestes obres. D'època posterior, s'han conservat memorials, inspeccions i valoracions de mestres d'obres sobre els efectes dels aiguats de 1678 i, també, les actes de deliberacions dels jurats, el Capítol i els representants de la vegueria i la batllia sobre el mateix assumpte.

Altres actuacions en aquest mateix àmbit competencial i vinculades als cursos fluvials o a l'exploració de l'aigua són la reparació i construcció de ponts i passeres i, també, de molins. Dels primers tenim constància documental d'obres de reparació de diversos ponts, del Pont Major a partir de 1624, del pont de les Peixateries a partir de 1660 o de l'inici de la gestió d'arbitris per a la construcció del nou pont de pedra a partir de 1799.

Sobre els molins la documentació existent és diversa, però cal remarcar que les referències documentals a la reparació i reforma de la sèquia Monar o rec dels Molins, la seva neteja, així com la de les rescloses, i la documentació de control comptable de les despeses, daten des de mitjan segle xv fins a època contemporània. És d'especial interès el quadern amb actes notariaus dels testimonis experts que descriuen les característiques de la presa del portal de França entre els anys 1458 i 1512.

Els serveis comunitaris

En relació amb la Universitat de Girona, parlar de serveis comunitaris entesos des de la perspectiva actual, és a dir, aquells que s'adrecen per defecte a tot el conjunt de la població sense distinció, es fa difícil, sinó impossible. Tot i així, l'interès per exemple per la seguretat pública, la salubritat pública o la gestió de les aigües brutes també hi era present, però no en forma de servei constituït que generés documentació de gestió. El seu reflex el trobem en les or-

dinacions dels jurats, els acords del Consell o fins i tot en un manament del rei, que ratifica els jurats en el sentit de que no es guardin porcs a la ciutat si no és en llocs closos i amagats (1321).

Especialment rellevant és la documentació generada entorn de la salut pública durant les pestes que tingueren lloc al segle xvi i, sobretot, les del segle xvii. Un primer exemple és el llibre d'ordinacions sobre el morbo (1630-1632), però el conjunt principal deriva de la pesta de 1650. El govern municipal constituí d'urgència una Junta del Morbo per administrar la situació de crisi que vivia la ciutat, fet que donà lloc a diversos llibres de registre, com són els llibres de contagiats i òbits de la morberia de Girona, registres de roba de persones contagiades desinfectada a la bugaderia o els testaments dels mateixos empestats. Cal remarcar que, tot i no ser estrictament documentació municipal, el dietari d'aquests anys de Jeroni del Real de Fontclara, jurat en cap de la ciutat en diverses ocasions, constitueix un testimoni extraordinari d'aquests fets.

Una altra de les funcions d'aquest àmbit és la seguretat de la ciutadania. Tanmateix, l'única documentació atribuïble a aquesta funció són documents de govern ja esmentats, com les ordinacions destinades a evitar escàndols i bregues, sobretot amb motiu de l'elecció de jurats, o el llibre de bans i disposicions contra bandolers (1573). També s'ha conservat documentació vinculada a la protecció de la ciutadania, com per exemple el llibre de mesures a prendre en cas de guerra (1367).

Quant a l'Ajuntament borbònic també hi ha poca cosa a dir, excepte que de final del segle xviii es conserva algu-

na documentació referida a les accions dutes a terme en relació amb el sanejament d'aigües de la ciutat, concretament mitjançant la construcció de clavegueres. També, per la seva singularitat, cal esmentar la documentació referida al servei d'enllumenat d'oli, de 1797, el qual donà lloc a la creació de la figura del *sereno*.

Els serveis a les persones

A l'època medieval i moderna el serveis adreçats a les persones per a satisfer necessitats concretes se situaven exclusivament en l'àmbit assistencial, a l'entorn generalment d'hospitals i d'institucions dedicades a obres pies. A Girona, i des de la perspectiva municipal, aquesta funció se centrava sobretot entorn de la gestió de l'Hospital Nou, o de Santa Caterina, destinat a alberg dels pobres. L'origen de l'Hospital de Santa Caterina es remunta al 1212, vinculat a una confraria laica, però en la seva reorganització de les primeres dècades del segle XIV passà a estar sota el control dels jurats. Així, ja el 1319 eren els jurats qui escollien el comanador i els tres còsols encarregats de la seva administració. L'hospital coexistia amb l'hospital de Sant Llàtzer o dels llebreros, a Pedret, també vinculat al govern municipal, del qual en resta molt poca documentació, amb altres beneficis i obres pies religioses, encapçalades per la Pia Almoina de la Seu.

De la funció municipal de tutela dels dos hospitals en deriva la sèrie de *Llibres d'administració de l'Hospital de*

Santa Caterina (1428-1650) i els *Llibres d'administració de l'Hospital de Sant Llàtzer o dels Mesells*, la majoria dels quals són del segle XVII, tret d'un llibre de 1497 i 1498, que els seus procuradors lliuraven als oïdors de comptes municipals.

Al segle XVII, el govern municipal, i principalment el seu jurat en cap Jeroni del Real, impulsà la refundació de la Casa o Hospital de la Misericòrdia destinat a infants i ancians desprotegits, a partir d'una iniciativa anterior no reeixida del bisbe Margarit, entre els anys 1534 i 1544. La gestió d'aquest Hospital era compartida per la Universitat i pel Capítol i s'havia de finançar a través de les rendes pròpies, pel treball en el sector tèxtil (especialment de la llana) dels mateixos asilats i per les donacions voluntàries dels ciutadans. L'Hospital fou inaugurat el 12 de febrer de 1637 en el lloc de l'actual Casa de Cultura, i ja es preveïen possibles ampliacions a partir de l'adquisició del col·legi d'en Beuda el 1635. Anys més tard, just al davant es construiria el nou Hospital de Santa Caterina, inaugurat el 1679; l'anterior havia estat enderrocat el 1654 per raons de defensa de la ciutat i remodelació de les muralles en el sector de l'actual del mercat del Lleó (plaça Calvet i Rubalcaba). La gestió de l'Hospital de Santa Caterina a partir del segle XVII també fou compartida entre la Universitat i el Capítol de la catedral, igualment que la gestió de la Pia Almoina de la Seu. Els diversos pactes que ho regulaven foren copiats al *Llibre Gros*, entre els anys 1628 i 1635.

Tanmateix, l'Arxiu Municipal no conserva la documentació derivada de l'administració de la Casa de la Misericòrdia, probablement perquè al segle XVIII constituï

part fundacional del nou hospici, sota la tutela del Bisbat. Arran de les revoltes socials de mitjan segle XVIII la monarquia impulsà el 1766 un política d'erecció d'hospicis amb la finalitat de recollir la gent *gandula, ociosa i mal entretinguda*; per tant, amb una clara i explícita intenció de control social. L'Ajuntament havia recolzat la iniciativa i demanat la possibilitat d'acollir-s'hi. Fruit d'aquesta petició, el 1776 es creà l'Hospici a partir de la fusió de la Pia Almoïna de la Seu, la Casa de la Misericòrdia i de totes les obres pies de la catedral i del Bisbat. La nova institució inicià el seu funcionament els anys 1780-1781 i fou inaugurada el 1785, amb la reforma de la Casa de la Misericòrdia. La participació del municipi es reflectí en documentació diversa com esborranys de capítols, còpies d'ordenances i estatuts, informes, etc.

A nivell de beneficència, el municipi també organitzava sorteigs anuals de dots per a les donzelles pobres, el nom de les quals també era *insaculat* en una bossa que encara es conserva. El llibre *Índice de las donzellas que sortearon las 50 libras* conté assentaments des de 1661 fins a 1869. A més, es conserva diversa documentació relativa als sorteigs: sol·licituds de participació, paperetes de sorteig, etc. Destaca, pel nombre, la documentació relativa al sorteig de 1771.

Pel que fa als serveis de l'àmbit cultural i educatiu, l'Arxiu Municipal disposa de documentació sobretot a partir de final del segle XVIII. En relació amb el teatre cal vincular l'existència de documentació sobre la creació, el 1768, d'un teatre estable a l'antic edifici del Pallol, situat darrere la Casa de la Ciutat, i actual Teatre Municipal.

No obstant això, la poca documentació conservada data de 1782 i són principalment comptes i inventaris.

Respecte dels estudis universitaris, el rei Alfons IV concedí la creació de l'Estudi General, el 1446, arran de la sol·licitud dels jurats municipals, però la ratificació vaticana es va fer esperar i les classes no van començar fins al 1572. Malauradament, de l'Estudi General només se'n conserva un lligall amb documentació molt fragmentària, sense que se'n coneguïn les causes, que tant poden ser atribuïbles a la seva radical supressió pel Decret de Nova Planta com pel fet d'ubicar-se amb tota probabilitat fora de l'edifici de l'Ajuntament, a l'edifici de les Àligues. D'especial interès és la recopilació del final del segle XVIII, *Orijen y visicitudes de la Universidad de Gerona*, i un volum relligat amb documentació aparentment desordenada, *Creación de la Universidad de Gerona*, recopilat per Francisco Oliver y Cruañes, advocat i arxiver de l'Ajuntament, per a un memorial per al rei.

També dins dels estudis universitaris cal situar la creació del Col·legi de Girona de Montpeller, instituït pel metge Joan Bruguera, que estudià i treballà a Montpeller. A la seva mort, el 1452, disposà en el seu testament una deixa al govern de la ciutat amb la finalitat d'acollir anualment dos estudiants de la ciutat i diòcesi de Girona, per a estudiar medicina a la Universitat de Montpeller. La documentació conservada és bàsicament correspondència, comptes, alguns documents sobre plets, la memòria constructiva i els plànols de la casa de Girona a la ciutat francesa de 1751, i alguns treballs impresos dels estudiants gironins, el més antic dels quals data de 1744.

Quant a l'educació bàsica, els manuals d'acords del Consell recullen informacions sobre el funcionament d'escoles de primeres lletres d'iniciativa municipal a final del segle XVII, així com de l'aprovació de les matèries docents a impartir pels jesuïtes en les escoles de llatinitat a final del segle XVI. Les peticions reiterades del Consell de la Ciutat per a la creació d'escoles de llatinitat municipals no obtingueren resultats fins al 1772, any en què finalment es pogueren crear en base a les rendes heretades de les memòries pies dels germans Agullana, que abans ingressaven els jesuïtes. Tanmateix, la documentació conservada és escassa.

Finalment, també cal fer esment de l'Escola de Dibuix, inaugurada el 1790, de la qual cal destacar els bans sobre l'obertura de l'escola i la documentació referida a la rifa per al manteniment de l'escola, entre altres documents.

El desenvolupament econòmic i social de la ciutat

Des d'abans de la creació formal de la Universitat de Girona, tenim constància documental d'accions en favor del desenvolupament econòmic de la ciutat. Malgrat que no es materialitzaren en una sèrie documental concreta, en tenim coneixement a partir de privilegis atorgats pel poder reial que foren transcrits als llibres de privilegis i dels quals se'n conserva també, en alguns casos, l'original en pergami. Així, per exemple, el 5 de juny de 1206, Pere I va establir en favor de la ciutat que tots els actes fossin

signats per un escrivà públic i es consideressin com a documents autèntics, entre deutors i creditors, nobles o ciutadans, homes o dones. Això a la pràctica es traduïa en la seguretat jurídica de qualsevol acord o transacció.

Posteriorment, el 1232 Jaume II enfranchia els ciutadans de la ciutat del pagament de lleudes, peatges, pesades, portatge, pes i usatges a tots els seus dominis, en una acció de clar benefici per a l'activitat comercial de la ciutat. Aquest enfranchiment fou ampliat el 1315 per Jaume I i confirmat successivament pels seus descendents. Així mateix, el rei sovint havia d'emetre manaments per al seu compliment, dels quals se'n remetia còpia al Consell de la Ciutat, sovint en forma de lletra reial, i que també eren transcrits als llibres de privilegis. En són un exemple els manaments de Jaume II al batlle d'Albarrassí, el 1317, sobre el respecte de les franquesses comercials dels gironins, i altres de posteriors. No obstant això, aquests beneficis no eren gratuïts, com ho demostra la confirmació d'aquests drets feta per l'infant Alfons el 2 de maig de 1323, arran de la donació de 10.000 sous que li féu la ciutat amb motiu del seu viatge a Sardenya.

En aquests anys, també tingué un paper clau en el desenvolupament econòmic de la ciutat la construcció d'una carretera nova a Sant Feliu de Guíxols, a partir de 1320. Sens dubte, aquest fet facilitaria que el 10 de juny de 1355 Pere II aprovés les condicions negociades entre els jurats de les dues ciutats per a què Sant Feliu de Guíxols esdevingués *carrer de Girona*, amb la qual cosa s'oficialitzava com a port de Girona. Posteriorment, el 1385, l'infant Joan concedí el privilegi de creació del Consolat de Mar, el qual fou confirmat el 1407 per Martí I. De l'activitat dels còn-

sols de mar en dona testimoni l'únic llibre de comptes conservat, datat entre 1530 i 1539.

Tanmateix, en el desenvolupament econòmic de la ciutat també foren determinants altres factors com la promoció de les fires, la regulació de l'activitat productiva i la facilitat per obtenir recursos econòmics per a l'activitat comercial. Quant a les fires tenim una primera referència documental en el privilegi fundacional de la Universitat, de 1284, pel qual es concedí l'ampliació a onze dies de la fira que es feia per sant Martí. El paper que tenia l'establiment de fires per al creixement econòmic de la ciutat és evident, tant per l'oportunitat de donar una millor sortida a la producció local com també per als ingressos municipals, atès el control i la imposició sobre l'entrada de mercaderies. Tot i així, la documentació generada és escassa, almenys per als segles XIV i XV, i cal cercar la informació sobre les fires en els llibres de privilegis, o bé, en els manuals d'acords del Consell.

Pel que fa a la regulació de l'activitat productiva, l'Arxiu Municipal conserva un conjunt d'*Ordinacions i reglaments* referides a gremis i col·lectius professionals de la ciutat, principalment dels segles XVII i XVIII. La vinculació amb el govern municipal nasqué arran de la petició dels jurats a Alfons III per a poder regular els gremis dels paraires i flassaders, a la qual el rei accedí el 26 d'abril de 1330, mitjançant ordre als jurats per a organitzar el gremi de paraires, creat el 1333 per autorització reial. Posteriorment, el Consell de la Ciutat, en el qual el pes del sector tèxtil era significatiu, aprovà les ordinacions sobre la reglamentació del treball tant de paraires com de flassaders.

Progressivament, el govern municipal anà assumint la tutela de les organitzacions professionals, fins al punt que no només aprovava les ordinacions sinó que també n'autoritzava els drets d'examen per a formar-ne part. De fet, la majoria de les eleccions gremials es feien a la mateixa Casa de la Ciutat, mitjançant el sistema de la insaculació, de les quals s'aixecava acta que s'inscriu en els manuals d'acords corresponents. També cal afegir l'estreta relació entre el govern dels gremis i el càrrec de mostassaf, encarregat de vetllar per la qualitat dels productes, evitar frau i imposar multes i sancions de manera conjunta o coordinada. La intervenció municipal sobre els gremis es mantingué, amb més o menys pressió, fins a l'abolició definitiva dels gremis el 1834, mitjançant decret de 24 de gener.

Amb l'arribada de la monarquia borbònica i la designació directa pel rei dels regidors, la influència dels sectors menestrals que s'articulaven mitjançant els gremis, perdé poder en el govern municipal. Aquesta situació només es palesà lleugerament amb la creació de la figura del diputat del Comú el 1766, que en nombre de quatre foren escollits entre els diferents barris de la ciutat. En l'elecció d'aquests diputats els gremis de Girona tingueren un protagonisme rellevant, fins al punt d'aconseguir que el marquès de la Mina autoritzés la Junta de Comissaris dels Comuns dels col·legis i gremis. El paper dels diputats del Comú i la Junta provocà la protesta irada dels regidors, atès que l'any següent fins i tot aconseguiren participar i votar en la Junta de Propis i Arbitris. El resultat de tot plegat fou la supressió final de la Junta de Comissaris per part del nou capità general al cap de dos anys de funcionament, el 1768.

En relació amb l'obtenció de recursos econòmics cal fer esment a la tasca desenvolupada, principalment, per la Taula de Canvi i Comuns Dipòsits i, també, pel Banc de la Ciutat. La creació de la Taula de Canvi fou concedida a la ciutat per la reina Maria, esposa d'Alfons el Magnànim, el 23 de gener de 1448. Tanmateix, l'aprovació pel Consell de la Ciutat de les ordinacions de funcionament, i de facto la seva creació, no tingué lloc fins al 28 de febrer de 1568.

L'objectiu de la Taula era el pagament i cobrament de transaccions i la guarda de dipòsits públics, municipals, de confraries i gremis, però no les activitats creditícies, prohibides en els seus estatuts. També gestionava les amortitzacions de deutes municipals i l'administració de l'encunyació de moneda i la seva distribució. Al capdavant de la Taula hi havia un tauler o administrador, elegit pels jurats, i sis funcionaris més amb exclusivitat i reserva d'informació.

Posteriorment, el 1653, es creà el Banc de la Ciutat, dependent de la Taula, obert a actuacions de crèdit, i el funcionament del qual no ha estat pràcticament estudiat. La documentació comptable d'ambdues institucions, vinculades al govern municipal, s'ha conservat a través de voluminosos llibres majors, manuals i registres d'èpoques des de la seva creació fins a la seva extinció al segle XVIII.

Arran del Decret de Nova Planta, el 1717, la Taula de Canvi fou abolida. No obstant això, hagué de funcionar com a caixa de dipòsits forçosos en afers judicials, legals o contractuals, a més de ser dipositària dels fons públics, fins al 5 de març de 1738, quan fou finalment anul·lada. Tot i així, el tancament comptable definitiu no fou fins al 1741.

Els serveis a altres institucions

Per a l'època estudiada cal entendre aquest àmbit de competència com a serveis prestats a la monarquia. Aquests serveis es divideixen en dues grans funcions: la recaptatòria i la de suport militar. Pel que fa a la funció recaptatòria, hi ha dos impostos clarament diferenciats. El primer d'ells, per a l'època medieval i moderna, era el fogatge, que era recaptat per la Universitat i posteriorment liquidat a l'administració reial. El fogatge era un impost directe aplicat sobre els focs o llars, i fet en base a la seva estimació de riquesa. Per al seu càlcul es partia generalment de les mateixes *estimes de cases* que per a les talles municipals. El primer fogatge conservat a l'Arxiu Municipal és el de 1360 i la sèrie, formada tan sols per sis registres, abraça fins a 1652. La seva discontinuïtat en el temps ve motivada pel seu caràcter excepcional, derivat de les necessitats de finançament de la monarquia, generalment vinculades a campanyes militars d'expansió o defensa.

El segon impost reial que recaptava, en aquest cas, ja l'Ajuntament borbònic era el cadastre. El cadastre taxava els béns mobles i immobles, l'activitat professional dels contribuents i els mitjans de producció que podien generar beneficis, i fou introduït a Catalunya el 1715, arran del Decret de Nova Planta. Tenia caràcter anual i es calculava en base a un repartiment assignat prèviament per la Corona.

Malgrat la seva finalitat fiscal, tant els fogatges com els cadastres són fonts d'informació valuoses per a l'estudi demogràfic de la ciutat, així com també ho són les talles

municipals, per la relació força exhaustiva de tots els seus habitants. De fet, una de les innovacions de l'administració borbònica fou la d'establir la realització de padrons de veïns, recomptes de població amb finalitats bàsicament fiscals i militars. El primer padró és de 1720, i la sèrie continua fins la formació dels padrons municipals d'habitants a partir de 1870. Els llibres de padrons de veïns s'estructuren a partir dels tres barris que dividien la ciutat i en funció dels habitatges que hi havia. S'hi registrava el nom del cap de família i la seva ocupació, el nom dels membres del nucli familiar i el seu parentesc, edat i estat civil.

Pel que fa a la funció de suport militar, aquesta es presentava amb caràcter molt primerenc ja en els primers capítols de corts que es presentaven al rei, el qual els negociava i accedia o no segons el preu que s'acordés. Tanmateix, la documentació específica d'aquesta funció és la referida a la gestió dels allotjaments de tropes a la ciutat, sempre polèmics, principalment al llarg del segle XVII arran de la Guerra dels Segadors i fins al 1737, moment en què la tropa s'instal·là ja en casernes, amb l'excepció de 215 oficials. El 1750 el marquès de la Mina va autoritzar la possibilitat d'exempció d'aquests allotjaments a canvi d'un equivalent amb diners. Tot i així, l'arribada de dos nous batallons el 1772 obligaren a una nova redistribució amb caràcter general i altra vegada conflictiva. La documentació comprèn la distribució de la tropa d'acord amb el rang militar i la pertinença social de la família que l'havia d'acollir, els llibres de pagament de tropes, els llibres d'ordres, les instruccions i oficis i la correspondència generada en la gestió de l'estada de la tropa a la ciutat. Destaca tam-

bé el quadern de pagaments als soldats de la companyia de la ciutat, que el 1644 estava allotjada a la vila de Castelló d'Empúries.

Un altra conjunt de documentació important és la que es produí a partir de 1770, en què Carles III introduí l'exèrcit regular i el servei militar obligatori. El paper dels ajuntaments en general fou determinant durant més de dos-cents anys per a l'aixecament de lleves, tant com a transmissors de les ordres sobre la matèria emanades pel cap militar com per a les tasques prèvies de llistar les persones sotmeses a la prestació d'aquest servei o la gestió de la seva exempció, generalment per motius econòmics.

L'administració reial borbònica inicià també actuacions de recopilació sistemàtica d'informació a partir d'interrogatoris i enquestes adreçades als ajuntaments, precedent de la funció estadística del municipi liberal. L'Arxiu Municipal conserva interrogatoris esporàdics a partir de l'any 1727 de diversa temàtica (població, indústria, comerç i ensenyament), la resposta a alguns dels quals es troba transcrita als manuals d'acords del Ple.

PRINCIPALS SÈRIES DOCUMENTALS DE GOVERN

GESTIÓ COMPETÈNCIES

Llibres de privilegis

1144 - 1702 (creació a partir del segle XIV)

Cartularis on *es copiaven* els privilegis atorgats a la ciutat, així com altra documentació important per a la seva ordenació i desenvolupament polític, econòmic i jurídic. Eren llibre luxosos per a l'època, fets amb pergami, les cobertes dels quals eren tintades de colors diferents, per distingir-los. L'enquadernació, refeta al segle XIX, es féu amb fusta coberta de couro reforçada amb bollons i fermalls.

Els llibres de privilegis han estat transcrits i editats pel Servei de Publicacions de l'Ajuntament de Girona i constitueixen una font valiosíssima per a conèixer la història de la ciutat.

3 volums:

- Llibre Verd, 1144 - 1533 (360 documents)
- Llibre Vermell, 1188 - 1624 (225 documents)
- Llibre Groc, 1386, 1596 - 1702 (51 documents)

Privilegis

1194 - 1681

Documents en pergami o en paper que atorguen algun benefici per al govern de la ciutat o als seus habitants. Actualment estan inclosos dins els catàlegs de les col·leccions factícies de pergamins i lletres reials.

Capítols de Corts

1353 - 1702

Concessions i contraprestacions pactades entre el rei i els representants del govern de la ciutat. També poden contenir instruccions per a la realització dels fogatjaments i correspondència entre els jurats i el síndic o procurador de la ciutat, relacionada amb la recaptació del donatiu

reial. Són majoritàriament documents del segle XIV, coincidint amb el regnat de Pere III.

Els registres dels anys 1537, 1626-1632 i 1702 presenten documentació diversa relativa a certs processos de Cort: convocatòries, memorials o instruccions per als síndics o representants de la ciutat de Girona, correspondència, etc.

23 llibres i alguns originals en pergami.

ÒRGANS DE GOVERN

Llibre del notari de la ciutat

1323 - 1329

Registre miscel·lani dels primers anys de funcionament del govern municipal i que aplega les minuts de les sessions del Consell de la Ciutat, la correspondència dels jurats i cartes de franquesa atorgades a ciutadans.

1 volum.

Manuais d'acords del Consell

1345 fins a l'actualitat.

Registre de les actes de les sessions del Consell de la Ciutat i, a partir de l'època borbònica, del Ple de l'Ajuntament. Sovint contenen altres documents produïts pels jurats o el govern de la ciutat i validats pel notari de la ciutat o secretari i, entre altres, també la transcripció de les actes de les comissions o adjuncions municipals. En alguns casos, entre els folis s'hi inclouen altres documents relacionats amb alguna sessió del Consell. El seu nom original prové del fet que recullen els acords presos pel govern municipal, majoritàriament en un format d'un llibre per any.

Actualment, reben el nom de Llibres d'actes del Ple.

Llibres amb cobertes de pergami. Per a l'elaboració dels manuais d'acords, primer es redactava una minuta o esborrany que contenia els resums de les actes o dels documents; després es traslladava en net i es redactaven els documents complets, amb les fórmules desenvolupades,

en els quaderns necessaris i es numeraven cadascun dels folis. Abans de cosir els quaderns, s'insertien a les pàgines corresponents els documents que s'havien tractat en la sessió del Consell. Finalment, es relligaven els quaderns i eren enquadrats en pergami. Cal dir que per donar rigidesa a les cobertes, abans del segle XVIII, moment en què s'introduí el cartró, s'hi encartaven plec de documents que els donaven gruix i solidesa.

420 llibres (fins a 1810).

Esborrany de manuals d'acords / actes del ple

Segle XV fins a l'actualitat.

Contenen la minuta o resum de l'acta o document que es transcriu de forma completa al manual d'acords.

38 lligalls (fins a 1803).

Llibres d'ordinacions dels jurats

Segles XIV a XVI.

Llibres que apleguen ordinacions, crides i correspondència emesa pels jurats. En alguns casos excepcionals es constituïren registres específics sobre temes concrets segons la importància del tema tractat, com per exemple el morbo, la seguretat i defensa ciutadana, etc.

Llibres de les comissions dels jurats

1599 - 1720

Contenen la matrícula o relació dels membres que formen les diferents comissions derivades del govern municipal. També anomenats *Llibres de les adjuncions dels jurats*. La transcripció de les actes de les reunions de les comissions són contingudes als manuals d'acords del Consell. Les adjuncions o comissions podien ser permanents o temporals. Algunes de les més destacades són les dels Privilegis, de l'Hospital, de les Carns, dels Molins, dels Estudis, del Morbo, o de la Guerra, entre altres. Són llibres de format quart amb cobertes de pergami.

17 llibres.

Llibres dels insaculats

1458 - 1713

Matrícula de les persones que eren *insaculades*, nominades i escolliades, per als càrrecs i oficis de la ciutat. La sèrie està constituïda per dos únics llibres de factura acurada: un que conté les insaculacions de 1458 a 1625 i l'altre amb les de 1626 a 1708.

2 llibres.

Elecció de càrrecs

Segles XVI a XIX.

Agrupació formal de documentació solta referida a l'elecció dels càrrecs municipals, ja sigui per insaculació o elecció per juntes d'electors: propostes, nomenaments, convocatòries de les juntes, etc. A partir de 1766 inclou l'elecció dels nous càrrecs instituïts per la monarquia borbònica, els diputats del Comú, el síndic personer i, més endavant, els alcaldes de barri, mitjançant les juntes de vocals d'electors, de les quals s'ha conservat el llibre d'actes de 1766 a 1784.

4 lligalls i 1 llibre.

Llibres de testaments dels jurats

1577 - 1706

Documents de balanç de les actuacions dels jurats al termini del seu mandat anual, amb els traspassos de poders dels jurats sortints als jurats entrants.

4 llibres.

Bans i edictes

1500 - 1807

Crídes i pregons publicats per ordre del govern municipal per a promulgar una disposició o donar notícia d'actes i resolucions. Es tracta de documentació solta, majoritàriament impresa. Algunes crídes públiques estan copiades als registres de correspondència.

Actualment, pràcticament no se'n fan, tot i que mantenen la mateixa funció.

7 lligalls.

Llibres del nou redrés

1596, 1708

Llibres del cerimonial dels jurats o manual de directrius de protocol que havien de seguir els jurats i els membres del govern de la ciutat en els actes de representació. Alguns dels aspectes tractats són la manera de vestir o com actuar en actes públics rellevants com les visites dels monarques a la ciutat, les recepcions del bisbe, la participació en processons, etc. El 1596 es va redactar el primer llibre del nou redrés, que es va actualitzar el 1708. D'ambdós llibres se'n conserva més d'un exemplar ja que cada jurat havia de tenir el seu. Del de 1596 només en resten dos i del de 1708 tenim els exemplars del jurat en cap, del jurat de la mà major, el de la mà mitjana i el de la mà menor.

6 llibres (2 de 1596 i 4 de 1708).

Visites reials

1416 - segle XIX

Documentació esparsa relativa als actes celebrats amb motiu de les visites de reis i prínceps a la ciutat i sobre la celebració de determinats esdeveniments, principalment vinculats amb la família reial: proclamacions, naixements, casaments, defuncions, etc. Entre aquesta documentació hi ha, per exemple, un llibre de comptes del síndic de la ciutat sobre les despeses ocasionades per la visita reial de Ferran I a Girona el 1416.

4 lligalls i 1 llibre.

Documentació relativa a funcions religioses

Segles XVI - XIX

Documentació referida a la participació dels jurats en cerimònies religioses: funció de les 40 hores, processons, tedèums, enterraments i nomenaments de bisbes, etc.

4 lligalls.

Gestió competències

Llibres de privilegis 1144 - 1702
 Privilegis 1194 - 1681
 Capítols de Corts 1353 - 1702

Òrgans de govern

Llibre del notari de la ciutat 1323 - 1329
 Manuals d'acords del Consell 1345 fins actualitat
 Esborranys dels manuals d'acords del Consell s. xv fins actualitat
 Llibres d'ordinacions s. xiv - xvi
 Juntes i comissions s. xvii fins actualitat
 • Llibres d'adjuncions o comissions dels jurats 1599 - 1720
Elecció de càrrecs s. xvi - xix
 Llibres d'insaculats 1458 - 1713
 Llibres de testament dels jurats 1577 - 1706
 Bans i edictes 1500 fins actualitat

Representació i protocol

Llibres del nou redrés 1596 - 1708
 Documentació relativa a visites reials 1416 - s. xix
 Documentació relativa a funcions religioses 1416 - s. xix

Administració general

Correspondència
 • Registres de correspondència 1330 - 1838
 • *Lletres reials* 1293 - 1713

- Correspondència rebuda 1300 - 1842
- Registre de títols de noblesa 1781 - 1837

Serveis jurídics

Plets 1403 - 1797

GESTIÓ ECONÒMICA

Administració del patrimoni

Administració de béns immobles s. XV - XVIII
 Administració de drets i monopolis
 • Arrendament de drets i monopolis 1373 - 1564
 • Administració de la botiga del forment 1426 - 1724
 • Comptes i moltures del blat s. XVI - XVIII
 • Administració de la taula de la carn 1563 - 1741
 • Administració de la taula del glaç 1741 - 1791
 • Comptes del glaç pouat 1629 - 1699

Comptabilitat

Comptes de clavaria 1366 - 1743
 • Comptes del clavari
 • Comptes del clavari menor
 • Comptes del clavari de les imposicions
 Comptes de propis i arbitris 1745 - s. XIX
 Llibres de censals i violaris 1354 - 1763
 Llibres d'èpoques 1360 - 1700

Gestió tributària

Talles 1379 - 1417
 Estimes 1423, 1535
 Drets de portes 1507, 1651 - 1748
 Recaptació d'imposicions 1401 - 1853
 • Llibres de la imposició del vi 1401 - 1618
 • Llibres de la imposició de la farina 1467 - 1722
 • Llibres de la imposició de la carn 1404 - 1853

ORDENACIÓ I GESTIÓ DEL TERRITORI

Gestió de la població

Llibres de franqueses 1323 - 1426

Edificació i ús del sòl

Construcció i manteniment d'infraestructura
 pública s. XIV fins actualitat
 • *Fortificacions*
 • *Edifici consistorial*
 • *Inundacions*
 • *Ponts*
 • *Molins*

Control d'activitats econòmiques

Documentació del mostassaf s. XIV - XVIII

SERVEIS COMUNITARIS

Seguretat i defensa de la ciutadania

Llibre de mesures en cas de guerra 1367
 Llibre de bans i disposicions contra bandolers 1573

Salut pública

Documentació de la morberia 1650

Enllumenat públic

Comptes del sistema públic d'enllumenat d'oli 1796 - 1799

Sanejament d'aigües residuals

Construcció i manteniment d'infraestructura pública
 Clavegueram s. XVIII fins actualitat

SERVEIS PERSONALS

Assistència social

Administració hospitalària

- Llibres de l'hospital de Santa Caterina 1428 - 1650
- Llibres de l'hospital de Sant Llätzer 1497 - 1498,
1630 - 1632

Educació

- Escoles de llatinitat 1772 - s. XIX
- Estudi General de Girona 1442, 1572 - 1714
- Col·legi de Girona a Montpeller 1452 - s. XX
- Escola de Dibuix 1790 - s. XX

DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC I SOCIAL

Promoció econòmica

- Ordinacions i reglaments de gremis i col·legis s. XV - XIX
- Administració del Consolat de Mar de Girona 1530 - 1539
- Administració de l'encunyació de moneda 1481 - 1809
- Fires* 1663 fins actualitat
- Fons de la Taula de Canvi i Comuns Dipòsits 1568 - 1741
- Fons del Banc de Girona 1653 - 1715

SERVEIS A ALTRES ADMINISTRACIONS

Recaptació tributària

- Fogatges 1360 - 1652
- Cadastre 1716 - 1844
- Contribució pel salari del corregidor 1723 - 1753

Exèrcit

- Allotjaments militars s. XVII - s. XVIII

Funció estadística

- Padrons de veïns 1720 - 1869
- Interrogatoris i enquestes 1727 fins actualitat

Bibliografia usada i recomanada

- ALBERCH, Ramon; QUER, Josep. *La Girona del set-cents: els límits d'una transformació (1700-1792)*. Girona: Ajuntament de Girona; Diputació de Girona, Quaderns d'història de Girona. 2001, 96 p.
- BATLLE, Lluís. "Inventarios municipales gerundenses del siglo XV", dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. Girona. Núm. 6. 1951, p. 179 – 192.
- BOADAS, Joan; CASELLAS, Lluís-Esteve; GIRONELLA; Anna; HOSTA, Montserrat. "Fons documental per a l'estudi i la investigació a Girona", dins de *Ensenyar i aprendre. Mestres i estudiants a la Girona del segle XX*. Girona: Ajuntament de Girona; Conferències a l'Arxiu Municipal, 5, 2010, p. 11-51.
- BUSQUETS DALMAU, JOAN. *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La Crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*. Barcelona: Ajuntament de Girona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 1, 1994, 664 p.
- BUSQUETS, Joan; SIMON, Antoni. *Girona al segle XVII*. Girona: Ajuntament de Girona; Diputació de Girona, Quaderns d'història de Girona. 1993, 96 p.
- GIRONELLA, Anna. *Llibre Groc de la ciutat de Girona (1386, 1596-1702)*. Girona: Ajuntament de Girona; Fundació Noguera, Documents de l'Arxiu Municipal, 3, 2007, 429 p.
- GUILLERÉ, Christian. *Girona al segle XIV*. Barcelona: Ajuntament de Girona; Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. 1 i 2, 1993-1994, 504 p. i 500 p. respectivament.
- GUILLERÉ, Christian. *La Girona medieval: crisi i desenvolupament (1360-1460)*. Girona: Ajuntament de Girona; Diputació de Girona, Quaderns d'història de Girona. 1992, 96 p.
- GUILLERÉ, Christian. *La Girona medieval: l'etapa d'apogeu (1285-1360)*. Girona: Ajuntament de Girona; Diputació de Girona, Quaderns d'història de Girona. 1991, 95 p.

GUILLERÉ, CHRISTIAN. *Llibre Verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*. Girona: Ajuntament de Girona; Fundació Noguera, Documents de l'Arxiu Municipal, 1, 2000, 746 p.

VICTOR, Sandrine. *La Girona medieval: canvis i ruptures (1460-1519)*. Girona: Ajuntament de Girona; Diputació de Girona, Quaderns d'història de Girona. 2001, 88 p.

Josep M. Nolla

GOVERN I PODER POLÍTIC A GERUNDA (SEGLES I-VIII)

